

**Електронна бібліотека
видань історичного факультету
Харківського університету**

Бердута М. З. Висвітлення боротьби партії проти „лівих комуністів” і троцькістів у період Бреста в радянській історіографії 20-х – першої половини 30-х років // Вісник Харківського університету. – 1975. – № 118: Історія. – Вип. 9. – Харків: Видавниче об’єднання „Вища школа”, видавництво при Харківському державному університету, 1975. – С. 3 – 9.

При використанні матеріалів статті обов’язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов’язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов’язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництво

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський; А. О. Баскакова

**ВИСВІТЛЕННЯ БОРОТЬБИ ПАРТІЇ ПРОТИ «ЛІВИХ КОМУНІСТІВ»
І ТРОЦЬКІСТІВ У ПЕРІОД БРЕСТА В РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ
20-Х — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 30-Х РОКІВ**

У боротьбі за чистоту революційної теорії — ідейно-політичну й організаційну згуртованість партія більшовиків у період Бреста додала опір не тільки всього контрреволюційного табору, а й групи «лівих комуністів» та троцькістів.

За визначенням В. І. Леніна, внутріпартійна криза цього періоду була однією з найбільших криз, які переживала російська революція [див. 1, с. 73].

Необхідно вказати, що саме В. І. Ленін є першим істориком Брестського миру. Цій проблемі і зокрема боротьбі партії з «лівими комуністами» і троцькістами В. І. Ленін присвятив понад 50 праць. У роботах «Про «ліве» хлоп'яцтво і про дрібнобуржуазність», «Дивне і потворне», «Про революційну фразу» та інших він рішуче викрив дрібнобуржуазну суть і авантюристичну спрямованість платформи «лівих комуністів» і троцькістів. На основі глибокого і всебічного аналізу історичної дійсності В. І. Ленін показав повну безпідставність позиції «лівих комуністів» в оцінці конкретних умов революційних подій періоду Бреста.

Уже в 20-х роках поряд з загальними роботами про Жовтневу революцію, громадянську війну і зовнішню політику Радянської держави, де якоюсь мірою знайшли висвітлення і питання Бреста, вийшли перші роботи з історії Брестського миру, зокрема з історії внутріпартійної боротьби, на яких ми і зосереджуємо свою увагу. Головним чином, це популярна, близька до публіцистичної література. Журнальна стаття була майже основною формою вивчення проблеми.

Внутріпартійна боротьба в період укладення Брестського миру коротко розглядалася також в історіографічних дослідженнях з різних питань історії радянського суспільства, що з'явилися в 60-х роках [7, с. 18].

Однак ще немає жодної спеціальної праці, де було б подано історіографію даної проблеми. Ми прагнемо простежити бо-

ротьбу партії більшовиків проти «лівих комуністів» і троцькістів в період Брестських переговорів у радянській історіографії 20-х — першої половини 30-х років.

Привертає увагу видана в 1923 році стаття М. Овсянникова, котрий писав, що під час боротьби за Брестський мир значна частина працівників ЦК партії більшовиків була вражена «дитячою хворобою лівизни», уперто наполягала на відмові від Брестського миру, намагаючись революційною фразою та авантюризмом підштовхнути революцію на Заході [17].

У роботі В. Соріна (в період Бреста він стояв на позиціях «лівих комуністів») коротко розглядається історія появи лівокомуністичної течії, яка являла собою першу серйозну і глибоку суперечність у партії [18]. Автор правильно вказує, що розбіжність з «лівими комуністами» не можна аналізувати лише з точки зору їх ставлення до Брестського миру, бо вони стосувалися всієї політики Радянської республіки в цілому. В. Сорін викриває помилки «лівих комуністів» в оцінці перспектив розвитку світової революції, говорить про заперечення ними компромісів, які «ліві комуністи» вважали початком загибелі революції.

Однак, показуючи дрібнобуржуазну суть позиції «лівих комуністів», автор не засуджує їх авантюристичної концепції в цілому. Він намагається виділити лише «крайніх лівих», цитделлю яких було Московське обласне бюро. «Саме вони,— говорить Сорін,— стояли на позиції, діаметрально протилежній точці зору В. І. Леніна» [18, с. 38]. Автор не дає належної політичної оцінки і провокаційним, антиленінським діям Троцького в Брест-Литовську, а тільки констатує здійснений факт. Позицію Троцького щодо укладення Брестського миру він називає проміжною лінією в партії, яка нібито виявилася у лютому 1918 року, коли Троцький відмовився від переговорів. Тимчасом документи свідчать, що Троцький вже 24 січня 1918 р. на засіданні ЦК намагався провести свою капітулянтську резолюцію: «Ми війну припиняємо, миру не укладаємо, армію демобілізуємо» [3, с. 173].

В. Сорін невірною, суперечливою і плутаною тлумачить позицію Троцького у Брест-Литовську. «Це була позиція без позиції,— пише автор,— ніякої своєї ідеології у прихильників третьої лінії (тобто троцькістів — М. Б.) по суті справ не було» [18, с. 96]. Неправильно цей автор розглядає і поведінку Троцького на засіданні ЦК РСДРП 23 лютого 1918 року, який утримався, коли голосували за прийняття німецьких умов миру. А саме на цьому засіданні Троцький вимагав капітуляції перед німцями. «Ми не були б у поганій ролі,— говорив Троцький,— якби навіть вимушені були здати Пітер і Москву» [3, с. 212].

В. Сорін не показує, що основним теоретичним посиланням «лівих комуністів», як і Троцького, було твердження про не-

можливість перемоги соціалізму в одній країні і про неминувість загибелі диктатури пролетаріату. Він не розкриває ідейної спорідненості поглядів «лівих комуністів» з троцькістською теорією «перманентної революції».

Отже, В. Сорін під час боротьби за Брестський мир не зміг до кінця подолати своїх попередніх помилок.

Питанням внутріпартійної боротьби значне місце відведено з роботи І. Волковічера [9]. Він розглядає три позиції в питанні про мир: ленінську, лівокомуністичну і троцькістську. Однак не можна погодитися, що вперше ці різні погляди виявилися лише в кінці січня 1918 року [9, с. 38]. Як видно з промови Бухаріна на VII з'їзді партії, ще на початку листопада 1917 року «ліві комуністи» виступили з позицій революційної війни» [4, с. 24].

Говорячи про шкідливу для справи миру політику «лівих комуністів», автор правильно підкреслює, що вони відбивали інтереси і настрої «патріотично мислячого міського міщанства» [9, с. 62]. Стверджуючи, що внутріпартійні розбіжності з корінних питань зовнішньої і внутрішньої політики існували тільки до кінця липня 1918 року [9, с. 47], дослідник помиляється. Не можна погодитись і з тим, що ліві есери аж до IV Надзвичайного з'їзду Рад виступали за укладення Брестського миру [9, с. 70].

Боротьба В. І. Леніна за мир висвітлена і в роботі К. Шміда [21]. В ній показано, як В. І. Ленін спростовував всі основні доводи противників Брестського миру. Говорячи про зрадницьку політику Троцького, К. Шмідт дійшов висновку: своєю поведінкою в період Бреста і після нього Троцький показав, що це була не просто тактична помилка. Адже і в 20-ті роки він твердив: підписання Брестського миру — це «капітулянтські махінації» [21, с. 156].

Складність боротьби партії більшовиків під час укладення Брестського миру відбита у статті О. Ільїна-Женевського [10].

Значне місце в ній відведено ролі В. І. Леніна на VII з'їзді партії, де вождь послідовно й переконливо довів неминучість підписання тяжкого, принизливого, але необхідного миру [10, с. 62].

М. Москальов у своїй брошурі досліджує, як у жорстоких боях з правими та «лівими» опортуністами розвивався й зміцнювався більшовизм — теорія й тактика світового робітничого руху [16]. Автор згадує, що лівокомуністичний ухил в партії з'явився ще в 1915 році. М. Москальов показує глибоко хибний підхід «лівих» до аналізу природи і суті монополістичного капіталізму, оцінки імперіалізму, заперечення компромісів та ін., що відбилосся на їх платформі під час укладення мирного договору. В період Бреста, — зазначає автор, — Бухарін, будучи на чолі фракції «лівих комуністів», не хотів зрозуміти, що після

експропріації крупного капіталу головним ворогом соціалістичного будівництва була дрібнобуржуазна стихія» [16, с. 68].

Ставлення «лівих комуністів» і Троцького до використання можливої воєнно-технічної допомоги з боку капіталістичних країн розглядається у статті М. А. Корнатовського [11]. Троцький схилився до політичного авантюризму. «Якщо в питанні миру або війни,— пише автор,— «ліві комуністи» були солідарні з Троцьким, то в питанні про воєнно-технічне погодження цей блок розколовся» [11, с. 7]. Однак автор не вказує конкретної різниці в поглядах «лівих комуністів» і Троцького, у їх ставленні до захисту завоювань Жовтня, до обороноздатності Радянської республіки.

Політика партії під час гострої боротьби за Брестський мир розглядається у книзі В. Котовича [13]. Автор характеризує антиленінські позиції «лівих комуністів» і Троцького, хитання Зінов'єва і Каменева. На конкретних прикладах він глибоко розкриває роль В. І. Леніна у цій боротьбі, який довів неспроможність і авантюризм політики «лівих» і Троцького. В. Котович вперше зупиняється на помилкових позиціях деяких членів ЦК з питання про мир.

Цікавий матеріал, що стосується історії боротьби з «лівими комуністами» в Петроградській організації більшовиків, наводиться у статті М. Лур'є [15]. На прикладі загальноміської конференції Петроградської організації РСДРП(б), що почала свою роботу з 17 лютого 1918 р., тут показано, як поступово перемагала ленінська точка зору в питанні про мир. М. Лур'є пише, що на заключному засіданні конференції «ліві комуністи» вже не відбивали поглядів більшості членів петроградської організації.

М. Березін у своїй статті говорить про те, як «ліві комуністи», підмінюючи аналіз конкретної обстановки «революційними фразами» про зраду світової революції, висували гасло розриву союзу робітничого класу з селянством, роблячи ставку тільки на міжнародний пролетаріат [8]. Відразу ж після Жовтня «лівими комуністам» вдалося повести за собою частину робітничого класу і навіть комуністів, які потрапили під вплив «революційної фрази». Але їх повний ідейний крах був неминучим.

У статті М. Шачнева показано, що «ліві комуністи» під час боротьби за Брестський мир основну ставку робили на міжнародну революцію [20]. На різних етапах переговорів у Брест-Литовську ці «рятівники» міжнародної революції вели запеклу боротьбу проти ленінської політики миру і самого В. І. Леніна. Зазнавши поразки на VII з'їзді партії, вони остаточно оголили свій «патріотизм» і відкрито виступили проти завоювань Жовтня.

Питання внутріпартійної боротьби висвітлені у статті П. Антонова [6]. Значне місце в ній відводиться невтомній діяльності

експропріації крупного капіталу головним ворогом соціалістичного будівництва була дрібнобуржуазна стихія» [16, с. 68].

Ставлення «лівих комуністів» і Троцького до використання можливої військово-технічної допомоги з боку капіталістичних країн розглядається у статті М. А. Корнатовського [11]. Троцький схилився до політичного авантюризму. «Якщо в питанні миру або війни,— лише автор,— «ліві комуністи» були солідарні з Троцьким, то в питанні про військово-технічне погодження цей блок розколовся» [11, с. 7]. Однак автор не вказує конкретної різниці в поглядах «лівих комуністів» і Троцького, у їх ставленні до захисту завоювань Жовтня, до обороноздатності Радянської республіки.

Політика партії під час гострої боротьби за Брестський мир розглядається у книзі В. Котовича [13]. Автор характеризує антиленінські позиції «лівих комуністів» і Троцького, хитання Зінов'єва і Каменева. На конкретних прикладах він глибоко розкриває роль В. І. Леніна у цій боротьбі, який довів неспроможність і авантюризм політики «лівих» і Троцького. В. Котович вперше зупиняється на помилкових позиціях деяких членів ЦК з питання про мир.

Цікавий матеріал, що стосується історії боротьби з «лівими комуністами» в Петроградській організації більшовиків, наводиться у статті М. Лур'є [15]. На прикладі загальноміської конференції Петроградської організації РСДРП(б), що почала свою роботу з 17 лютого 1918 р., тут показано, як поступово перемагала ленінська точка зору в питанні про мир. М. Лур'є пише, що на заключному засіданні конференції «ліві комуністи» вже не відбивали поглядів більшості членів петроградської організації.

М. Березін у своїй статті говорить про те, як «ліві комуністи», підміняючи аналіз конкретної обстановки «революційними фразами» про зраду світової революції, висували гасло розриву союзу робітничого класу з селянством, роблячи ставку тільки на міжнародний пролетаріат [8]. Відразу ж після Жовтня «лівими комуністам» вдалося повести за собою частину робітничого класу і навіть комуністів, які потрапили під вплив «революційної фрази». Але їх повний ідейний крах був неминучим.

У статті М. Шачнева показано, що «ліві комуністи» під час боротьби за Брестський мир основну ставку робили на міжнародну революцію [20]. На різних етапах переговорів у Брест-Литовську ці «рятівники» міжнародної революції вели запеклу боротьбу проти ленінської політики миру і самого В. І. Леніна. Зазнавши поразки на VII з'їзді партії, вони остаточно оголили свій «патріотизм» і відкрито виступили проти завоювань Жовтня.

Питання внутріпартійної боротьби висвітлені у статті П. Антонова [6]. Значне місце в ній відводиться невтомній діяльності

В. І. Леніна. В статті показується, як В. І. Ленін послідовно викривав дрібнобуржуазну суть позиції «лівих комуністів» і Троцького в період Бреста.

Привертають увагу також статті, де вперше коротко характеризується роль і діяльність деяких партійних, комсомольських і профспілкових організацій в період Бреста.

Так, Г. Костров розглядає етапи боротьби Московської партійної організації у післяжовтневий період [12]. Автор підкреслює, що саме Московська партійна організація найбільше зазнавала тоді впливу «лівих комуністів». Бо, не знайшовши належної підтримки серед московського пролетаріату, вони влаштувалися у Московському обласному бюро, звідки продовжували вести свою розкольницьку, антипартійну діяльність. Г. Костров наводить матеріали про те, як «ліві комуністи» у вузькому колі виробляли резолюції і постанови, спрямовані проти укладення Брестського миру.

В статті В. Куликова йдеться про ставлення Петроградського комітету союзу молоді до Брестського миру [14]. Молодь керувалася не розумом, а почуттями. Ось чому комітет, як і «ліві», вважав підписання миру капітуляцією перед імперіалізмом, врятування бачив тільки у революції на Заході. Однак у тяжкі дні наступу німців на Петроград члени союзу активно вступили до лав Червоної армії, щоб захистити завоювання Великого Жовтня.

Цікавий матеріал, який розкриває історію боротьби петроградських профспілок за Брестський мир, є у статті О. Абрамова [5]. Автор наводить документи, що свідчать про посилення в цей період виступів меншовиків і правих есерів, про дрібнобуржуазні хитання серед деякої частини більшовиків. Разом з тим, протоколи Петроградської ради профспілок за березень 1918 р. показують, що петроградські профспілки в тяжкі дні Бреста пішли за партією В. І. Леніна. Антиленінська ж позиція Петроградської ради профспілок «не відбивала інтересів і думок профспілкових мас» [5, с. 112].

Отже, період з 20-х до середини 30-х років був часом становлення марксистсько-ленінської історіографії Бреста. Він нерозривно пов'язаний з загальною боротьбою партії проти дрібнобуржуазної ідеології «лівих комуністів» і Троцького.

У ході цієї боротьби партія більшовиків відстоювала марксистсько-ленінську теорію соціалістичної революції, проти якої виступали «ліві комуністи» і троцькісти, добилася ідейно-політичного згуртування своїх рядів. Публіцисти й історики вже тоді поставили питання про антиленінські позиції Троцького та «лівих комуністів». Основним теоретичним посиленням «лівих комуністів», так само як і троцькістів, було твердження про неможливість перемоги соціалізму в одній країні і загибель диктатури пролетаріату Росії в разі затримки революції на Заході.

В той же час не можна не помітити і ряд істотних прогалин у дослідженні питань внутріпартійної боротьби в 20-х — середині 30-х років. Так, деякі роботи містили помилкові положення, недостатньо чітку оцінку політичної позиції Троцького в період Брест-Литовських переговорів, не завжди вірно висвітлювалася капітулянтська діяльність «лівих комуністів», щодо миру. Мало було праць, які відбивали внутріпартійну боротьбу в місцевих партійних організаціях і Радах, слабо вивчалася питання про діяльність дрібнобуржуазних партій в період укладення Брестського миру.

Вивчення даної проблеми має виключно актуальне значення на сучасному етапі, коли в комуністичному русі оживилися антиленінські праворевізіоністські і ліво-сектантські течії, що є серйозною загрозою єдності міжнародного робітничого і комуністичного руху. Багатогранний досвід партії Леніна використовується комуністичними партіями всього світу. І сьогодні, як заклик, лунають слова Леніна про те, що «треба воювати проти революційної фрази, доводиться воювати, обов'язково воювати, щоб не сказали про нас коли-небудь гіркої правди: «революційна фраза про революційну війну погубила революцію» [2, с. 10].

Отже, історія боротьби партії з «лівими комуністами» і троцькістами вчить політичній пильності, принциповості, непримиренності до найменшого відступу від марксистсько-ленінської теорії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ленін В. І. Доповідь про війну і мир. — Твори, т. 27, с. 63—83.
2. Ленін В. І. Про революційну фразу. — Твори, т. 27, с. 1—10.
3. Протоколи ЦК РКП(б). Август 1917, — февраль 1918 гг. М., 1958, 487 с.
4. Седьмой экстренный съезд РКП(б). Стенографический отчет. М., 1962, 401 с.
5. Абрамов А. Петроградские профсоюзы и Брестский мир. — «Красная летопись», 1934, № 2 (59), с. 112—119.
6. Антонов П. Борьба партии с «левыми коммунистами» и троцкистами по вопросу о Брестском мире. — «Борьба классов», 1935, № 4, с. 6—11.
7. Астахов В. И., Шерман И. Л. В. И. Ленин — историк советского общества. Харьков, 1969. 355 с.
8. Березин Н. Борьба партии с «левыми коммунистами». — «Большевик», 1935, № 11, с. 75—86.
9. Волковичер И. Брестский мир. М., 1928. 33 с.
10. Ильин-Женевский А. Брестский мир и партия. — «Красная летопись», 1928, № 1 (25), с. 48—65.
11. Корнатовский Н. А. Большевизм и троцкизм в годы гражданской войны. — «Красная летопись», 1932, № 4 (49), с. 5—11.
12. Костров Г. Московская парторганизация в период Октября—Бреста. — «Борьба классов», 1934, № 7—8, с. 163—167.
13. Котович В. Политика партии в период Бреста. Л., 1934. 51 с.
14. Куликов В. Петроградский комсомол в дни Бреста. — «Красная летопись», 1934, № 2 (59), с. 48—57.
15. Лурье М. Из истории борьбы с «левыми коммунистами» в Петроградской организации большевиков. — «Красная летопись», 1934, № 2, с. 100—105.

16. Москалев М. Борьба партии с лево-большевиками в годы мировой войны. М., 1930, 75 с.
17. Овсянников Н. ЦК РКП(б) и Брест. — «Современник», 1923, № 1, с. 251—258.
18. Сорин В. Партия и оппозиция. М., 1925, 184 с.
19. Черных А. Г. В. И. Ленин — историк пролетарской революции в России. М., 1969, 333 с.
20. Шачнев М. Борьба партии против «левых коммунистов» и троцкистов 1918—1921 гг. — «Пропагандист», 1935, № 7, с. 6—14.
21. Шмидт К. Ленин о войне и о защите пролетарской диктатуры. М.—Л., 1928, 223 с.

В. І. БУТЕНКО

РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШИХ МТС НА УКРАЇНІ В 1927—1929 РОКАХ

Вивчення історії соціалістичного перетворення сільського господарства було й залишається важливим завданням радянської історичної науки. Серед численних питань цієї проблеми чільне місце належить історії діяльності перших МТС.

З другої половини 50-х років почали з'являтися історіографічні праці, в яких підбивалися підсумки та накреслювалися подальші напрямки у вивченні даної проблеми [1; 6; 16; 10; 21; 22].

В. І. Погудін в одній із своїх раних робіт зупиняється і на літературі кінця 20-х початку 30-х років про діяльність МТС. Він називає працю О. М. Маркевича, як таку, що заслуговує найбільшої уваги [16, с. 126].

М. Л. Богденко і І. Є. Зеленін підкреслюють, що вплив на одноосібні господарства великих державних МТС, які мали у своєму складі міцне ядро промислових робітників та значну технічну базу, і дрібних кооперативних МТС, які нерідко виконували функції прокатних пунктів, був різним [1, с. 202].

Короткий огляд літератури про діяльність перших машинно-тракторних станцій подано в роботі О. М. Чинчикова [21], де поруч з іншими ставиться питання про час виникнення першої МТС. Найбільш аргументованою автор вважає точку зору І. О. Юркова [21, с. 162—163], який відносить зародження МТС до літа 1927 року. Водночас О. М. Чинчиков помиляється, заперечуючи факт створення першої машинно-тракторної станції при радгоспі ім. Шевченка Березівського району Одеського округу [21, с. 162].

Пропонована стаття є першою спробою історіографічного аналізу діяльності МТС на Україні в 1927—1929 роках. Об'єкт аналізу — література з історії діяльності МТС вказаних років, видана з 1929 року до наших днів.

Вивчення цього питання пройшло декілька етапів. Перший припадає на кінець 20-х початок 30-х років. Праці, які він охоп-